

Fehérje hatóanyag-tartalmú gyógyszerek

1. rész: Parenterális gyógyszerformák előállítása

Dr. Pintye János

Bevezetés

Az utóbbi 25 évben a gyógyszerek egy új családjával gazdagodott gyógyszerkincsünk: megjelentek a biotechnológiai úton előállított fehérje hatóanyag-tartalmú gyógyszerek. Az első biotechnológiai úton előállított gyógyszer a rekombináns humán inzulin volt, amelyet 1982-ben törzskönyveztek. 2006-ig több, mint 250 gyógyszert és vakcinát állítottak elő közel 400 indikációban. Jelenleg több, mint 400 gyógyszer- és vakcinajelölt van klinikai vizsgálat alatt közel 200 betegség kezelésére. Ezt a nagy fejlődést ezen gyógyszerek piaci forgalma is igazolja (**1. ábra**).

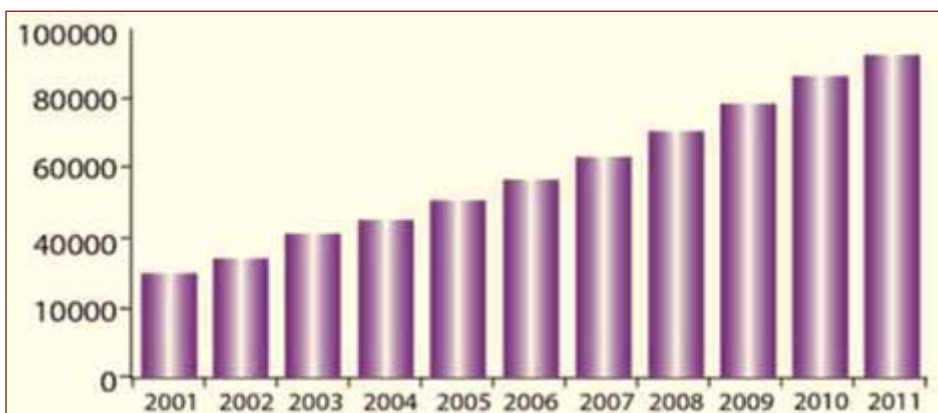
Ezek a gyógyszerek alapjaiban különböznek a hagyományos kémiai készítményektől. A legfontosabb különbségeket az **I. táblázat** mutatja.

A fentiekből következik, hogy a fehérje hatóanyag-tartalmú gyógyszerek készítéséhez, tárolásához és alkalmazásához különleges ismeretek szükségesek. Ezek jelentős részével a betegellátás szereplőinek és így a gyógyszerészeknek is rendelkezniük kell. Ismerni kell a molekuláris biotechnológia alapjait, hiszen ezeket a hatóanyagokat élő szervezetek állítják elő (baktérium, növény, állat). A terápia szempontjából fontos a speciális farmakokinetikai és farmakodinámiai tulajdonságok ismerete. Az egyes gyógyszerek (gyógyszerformák) előállítása is eltér a hagyományostól. A hatóanyag rendkívül érzékeny a környezeti körülményekre, így sajátos ismereteket követel meg a gyógyszerek rendelése, kiadása, kezelése, tárolása és az ezzel kapcsolatos információadás is a gyógyszerészi tevékenység során. Ezen gyógyszerek farmakoökonómiai aspektusai is speciálisak. A jelen időszakban jó néhány innovatív készítmény szabadalma lejár. Törzskönyvezésre kerülnek a hasonló (*biosimilars*) készítmények.

Az említett témáról a Gyógyszerészet következő számaiban szeretnénk beszámolni. Jelen közleményben a parenterális gyógyszerformák előállításával foglalkozunk, ezen belül is különös hangsúllyal az injekciókkal.

Parenterális gyógyszerformák előállítása

Elméletileg valamennyi ismert gyógyszerforma előállítható, azonban jelenleg nagy százalékban a parenterális gyógyszerformák közül az injekciós készítmények vannak jelen a terápiában. A fehérje hatóanyag-tartalmú injekciók előállítása eltér a hagyományos injekciók előállításától. Ennek elsődleges oka, hogy a végtermék nem sterilizálható, mivel a fehérjék érzékenyek a hőre. Az előállítás során külön kell kezelni a hatóanyagot és külön kell foglalkozni a berendezéssel, az eszközökkel, a segédanyagokkal, sőt az előállító személyzet öltözködésével szemben is különleges követelmények támaszthatók.

1. ábra: Fehérje hatóanyag-tartalmú gyógyszerek piaci forgalma 2001 és 2011 között, millió USD-ben

(Forrás: Knaeplein, J.: Improving protein production. EUFPS Workshop, München, 2007. január 11-12.)

I. táblázat

A hagyományos és a fehérje hatóanyagú készítmények közötti legjellemzőbb különbségek

	Kis molekulatömegű készítmények	Fehérje hatóanyag-tartalmú készítmények
Molekulatömeg	kicsi	nagy
Szerkezet	egyszerű	komplex
Előállítás	jellemzően szintetikus	élő szervezet állítja elő
Jellemzés	könnyebb	nagyon bonyolult
Kémiai tisztaság	tiszta	gyakran heterogén
Immunreakció	ritka	hajlamos immunválaszt provokálni

Az injekció előállításának menete:

1. Az előállításhoz szükséges berendezéseket, eszközöket és a segédanyagokat külön kezelve autoklávban vagy száraz hővel sterilizzuk.
2. A hatóanyag esetleges baktérium szennyezettségét megfelelő szűrővel eltávolítjuk.
3. Vírus infekciót a hatóanyag nem tartalmazhat. Ennek érdekében az élő szervezetet (baktérium) kell vírusfertőzöttségre vizsgálni, még a fehérje előállítása előtt.
4. Pirogén eltávolítása. A pirogénnek, mint Gram-negatív baktériumok endotoxinjai, szerkezetüket tekintve lipopoliszacharidok, amfifil tulajdonsággal. Hajlamosak nagy aggregátumok képzésére. Amfifil tulajdonságuknál fogva nagyon jól adszorbeálódnak különböző felületekre, így a hatóanyag pirogén-mentesítése ioncserélő kromatográfiával történik.
5. A segédanyagok sem tartalmazhatnak pirogént.
6. Az injekciós oldat (a végtermék) előállítása a vírusmentes, baktériumszegény hatóanyagból és a sterilizett segédanyagokból, sterilizett eszközökkel, aszeptikus körülmények között, laminár boxban történik.

A parenterális gyógyszerformáknál használt segédanyagok

A segédanyagok széles skáláját használjuk a gyógyszerforma előállítására annak érdekében, hogy a hatóanyag terápiás hatása minél kifejezettebb és a végtermék stabilitása garantált legyen. A használatos segédanyagokat a **II. táblázatban** mutatjuk be.

II. táblázat Parenterális készítmények segédanyagai
oldékonyságot növelő
adszorpciót és aggregációt akadályozók
puffer segédanyagok
konzerválók és antioxidánsok
ozmotikus sajátságú segédanyagok

Oldékonyságot növelő segédanyagok

A fehérjék hajlamosak aggregációra és precipitációra. Az aggregációnak két fajtája is elképzelhető. Fizikai aggregáció kapcsán a fehérjemolekulák hidrofób illetve elektrosztatikus tulajdonságuknál fogva tömörülnek. Elképzelhető kémiai aggregáció is, amelynek kapcsán a molekulák között kovalens hidak jönnek létre (diszulfid-, észter-, savamidkötések). Oldékonyság növelésére használnak lizint, arginint és felületaktív anyagokat.

Adszorpciót és aggregáció gátló segédanyagok

A fehérjék hajlamosak különböző felületeken adszorbeálódni és az injekció előállítása során a hatóanyag sok felülettel érintkezhet. Adszorpciógátló segédanyag az albumin. Mivel az albumin gyorsabban adszorbeálódik a felületeken, megakadályozza a hatóanyag adszorpcióját. Az adszorpció veszélyes következménye nemcsak a terápiás hatáscsökkenés, hanem az adszorbeált mennyiség egy idő után leválik és veszélyes rögzítőket képezve, kicsapódik.

Puffer segédanyagok

A fehérjék oldékonysága, fizikai és kémiai stabilitása pH függő. A stabilitás szempontjából a pH = 4-6 érték az optimális. Ezért használnak bizonyos puffer oldatokat. A leggyakoribbak a foszfát-, citrát-, glicin-, hisztidin-, szukcinát- illetve acetátpufferek.

Konzerváló segédanyagok

A fehérje tartalmú parenterális készítmények közül néhány többadagos formában kerül felhasználásra, így az injekcióból többször kell egy-egy adagot kivenni. A kontamináció elkerülésére az alábbi konzerváló anyagokat használják: tiomerzál, p-hidroxibenzoészav, fenol, benzilalkohol, klórbutanol, fenil-higany-nitrát. Ezeket a segédanyagokat bakteriosztatikus koncentrációban alkalmazzák.

Antioxidánsok

Azok a fehérjék, amelyek metionin, cisztein, triptofán, tirozin és hisztidin aminosavakban gazdagok, hajlamosak az oxidatív elváltozásra. Ezek az aminosavak könnyen és gyorsan oxidálódnak. Inert gázt, aszkorbinsavat illetve acetilciszteint használnak az oxidáció megakadályozására.

Ozmotikus sajátságú segédanyagok

Fehérjetartalmú oldatoknál igen fontos követelmény az oldat tonicitásának biztosítása. Erre szolgálnak a nátrium-klorid, mono- és diszacharid oldatok. Ezek a segédanyagok stabilizálják a fehérjék szerkezetét is, mivel erősítik a kölcsönhatást a fehérje és az oldószer között, és egy ún. hidrát forma jön létre.

* * *

Természetesen intenzív kutatások folynak a különböző gyógyszerformák előállítására. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a nazális, bukkális, rektális és transzdermális gyógyszerformáknak kicsi a klinikai

jelentőségük (csakúgy, mint a perorális gyógyszerformáké), mivel a fehérje hatóanyag biohasznosulása alacsony. Valamivel jobb eredményeket értek el a pulmonális gyógyszerforma előállítás területén. 2006-ban a Food and Drug Administration (FDA) Exubera néven regisztrált egy pulmonális inzulin gyógyszerformát. A vizsgálatok azt mutatták, hogy az inzulinfelvétel gyorsabb volt a pulmonális formánál, mint subcutan adagolásnál. A vércukor-válasz azonos volt mindkét gyógyszerformánál.

III. táblázat
Pulmonális gyógyszerbevitel patkányokba

Készítmény	Ms kDa	Aminosav szám	Biohasznosulás %
α -Interferon	20	165	>56
PTH-84 ¹	9	84	>20
PTH-34	4.2	34	40
Kalcitonin (humán)	3.4	32	17
Kalcitonin (lazac)	3.4	32	17
Glukagon	3.4	29	<1
Szomatosztatin	3.1	28	<1

¹ PTH: rekombináns humán paratiroid hormon

Állatkísérletben vizsgálták a fehérjemolekula nagysága és a biohasznosulás közötti összefüggést pulmonális gyógyszerbevitel esetén (III. táblázat). Az eredmények azt mutatták, hogy szignifikáns különbség nincs, a biohasznosulás nem függ a fehérje molekula-tömegétől, hanem a fehérje tulajdonsága a döntő faktor.

Kutatások folynak a fehérjék biohasznosulásának növelésére. A vizsgálatok arra irányulnak, hogy növeljék a barrierek áteresztőképességét, csökkenjen a gasztrointesztinális traktusban a peptidáz enzimek aktivitása, a protein szerkezetének megváltoztatásával növelni lehessen az ellenálló-képességét a denatúrá-lódással szemben. Arra is irányulnak kutatások, hogy a biohasznosulást és a fehérje stabilitásának növelését új gyógyszerformák előállításával érik el. Ilyen gyógyszerformák lehetnek az ellenőrzött hatóanyag-leadá-súak és arra vonatkozóan is vannak kutatások, hogy a fehérje felszabadulását a hatás helyén biztosítsák.

AJÁNLOTT IRODALOM

1. Daan J. A. Crommelin, Robert D. Sindelar, Bernd Meibohm: Pharmaceutical Biotechnology Fundamentals and Applications. Third Edition Informa Healthcare USA, Inc. 2008.

J. P i n t y e: *Biopharmaceuticals Formulation of Parenteral Products*

A szerző címe: Szeged, Lugas u. 7/A – 6723
e-mail: pintye.janos@dioshosp.hu

Felhívás 50 éves évfolyam-találkozóra

Kedves Évfolyamtársunk!

Mi, a Szegeden 1959-ben diplomát nyert gyógyszerészek következő, immár 50 éves találkozóunkat **2008. augusztus 30-án, szombaton 15 órától** tartjuk a Gyógyszerésztudományi Kar tantermében (Szeged, Eötvös utca 6, I. emelet). Szeretnénk találkozni az 1954-ben velünk kezdett és Budapesten, vagy később végzett, ill. kimaradt egykori évfolyamtársainkkal, továbbá hozzátartozóikkal. Jó lenne és ezt szintén kérem, ha erről többi nyugdíjas társainkat is értesítenétek.

Vacsora mint legutóbb, Karunk *Semmelweis Ignác Kollégiuma* éttermében (Semmelweis utca 4.) svédasztal-szerűen. Előtte: aperitív, kávé, üdítő vagy ásványvíz. Együtt összesen 3500 Ft/fő. Fizetés helyben. Ital (bor és sör) rendelése és fizetése egyénileg, helyben.

Elszállásolás ugyanott, mint négy éve a *Semmelweis Ignác Kollégium* 4 ágyas szobáiban (Semmelweis utca 4., telefon: 06 62 545-042)

1 szoba ára *tusoló nélkül*, éjszakánként

- 1 ágyasként 2350 Ft/fő
- 2 ágyasként 3700 Ft/2 fő
- 3 ágyasként 6050 Ft/3 fő
- 4 ágyasként 7400 Ft/4 fő.

1 *tusolós szoba* éjszakánként (6 ilyen szoba van)

- 1 ágyasként 3350 Ft/fő,
- 2 ágyasként 5700 Ft/2 fő,
- 3 ágyasként 7050 Ft/3 fő,
- 4 ágyasként 7400 Ft/4 fő, ugyanez 1 pótágygal 8400 Ft/4 fő.

Fizetés egyénileg, helyben (az árban benne van a 350 Ft/fő idegenforgalmi adó is)!

Ilyen szállásigényeteket, kérem, *írátok meg*. Az *Apáthy István Kollégium* telefonszáma: 06 62 541-756.

A már **pénteken** érkezőkkel este **vacsora a Halászcárdában** (Roosevelt tér) és **szombaton ebéd** (megbeszélés szerint; találkozás délből 12-kor a Dóm téren). **Vasárnap** délelőtt 9 órától **terefere** a Klauzál téren, a *Virág Cukrászdában* a szegedi *Gerbeaudban* a város egyik legszebb terén.

Jelentkezéseket házastársatokkal, gyerekekkel, unokákkal és dédunokákkal etc. együtt, továbbá szokásos személyi adataitokat minél előbb lehetőleg augusztus 8-ig szeretettel kéri és várja.

Dr. Kata Mihály, 6720 Szeged, Eötvös utca 6., telefon: 06 62 545-575, fax: 06 62 545-571, lakásomon: 6723 Szeged, Gáz utca 14/A; telefon: 06 62 477-197, mobil: 06 20 490-6659, e-mail: katam@pharm.u-szeged.hu

Dr. Kata Mihály